

ECONOMIA ANIMALIERĂ A COMUNITĂȚILOR NEO-ENEOLITICE DE LA PARȚA (JUD. TIMIȘ)

GEORGETA EL SUSI

Stațiunea este amplasată pe o „insulă“, cu o înălțime de 96 m, cota de inundație fiind pe la 90—91 m (între Parța și Peciul Nou), în punctul „Saitostell“, la 1,5 km de podul peste Timiș, pe marginea dreaptă a râului, între diguri, în zona inundabilă.

Săpăturile au fost reluate în 1978, materialul faunistic din campaniile 1983—1984 a fost determinat și publicat de regretata cercetătoare Al. Bolomey¹, noi urmând a ne ocupa de cel provenit din campaniile 1985—1993. Numărul complexelor semnalate se ridică la 150, deși bordeiele și locuințele sunt doar 50—60². Locuirea cu mai multe nivele aparține neoliticului dezvoltat — Cultura Banatului (fazele II—III), eneoliticului, bronzului. Noi ne vom ocupa de materialul faunistic din nivelele neo-eneolitice (7—4).

Situl de la Parța începe în faza a II-a a Culturii Banatului (cu etapele II a, II b, II c). Locuirea (nivelul 7 a — cel mai timpuriu) începe cu bordeie, unele fiind săpate în trepte. În nivelele 7 b, mai ales 7 c se constată un maximum de înflorire a stațiunii, trecându-se de la viețuirea în bordeie, colibe, construcții ușoare la o arhitectură bogată (construcții cu caracter public și rol social). Construcțiile au o formă dreptunghiulară, de 7,2×5,6; 9×7; 10×5 m. În nivelul 7 c și 6 începe ridicarea unei construcții cu etaj (ex.: P₈₋₉; P₁₆₋₁₇; P₁₈₋₄₀; P₄₁; P₄₂; P₄₃; P_{126c}). În ultimele niveluri de locuire (5, 4) locuințele sunt de mai mici dimensiuni, fără platforme suspendate, manifestându-se un regres în dezvoltarea stațiunii³.

În ultimele etape de funcționare a așezării (nivelul 5), construcțiile își pierd din monumentalitate, arhitectura decade reducându-se la simple colibe.

Comunitatea își încheie evoluția în urma sosirii în zonă a purtătorilor culturii Vinča C (șocul Vinča C) care se vor așeza pe malul vestic al râului Timiș, întemeind o așezare de lungă durată (tell 2 Parța).

Peste nivelele neolitice se suprapune un strat eneolitic (cultura Tiszapolgár), apoi locuirile de epoca bronzului și medievale⁴.

Din nivelele neolitice s-au recoltat aproape 5 400 oase provenind de la 470 indivizi; este vorba de nivelele 7 (a, b—c), 6 și 5, ceea ce corespunde nivelelor II (A, B, C) și III (C) din Cultura Banatului (tabel 1; 2).

Pentru nivelele eneolitice deținem un lot doar de 280 oase, dintre care 236 determinabile. Materialul amestecat Tiszapolgár și Cultura Banatului (cca 1 000 oase) a fost eliminat din statistici el fiind utilizat doar ca furnizor de date metrice pentru speciile sălbatice.

Tabel 1

Repartiția speciilor pe nivele de locuire și frecvența lor

Specie/Grup specii	Nivel 7a				Nivel 7bc				Nivel 6				Nivel 5			
	Frg.	%	NMI	%	Frg.	%	NMI	%	Frg.	%	NMI	%	Frg.	%	NMI	%
Bos taurus	232	28,3	13	20	643	29,7	32	23,5	187	21,3	11	16,1	88	20	7	15,5
Sus. s. dom.	110	13,4	10	15,3	188	8,6	16	11,7	143	16,3	11	16,1	58	13,1	9	20
Ovicaprine	92	11,2	11	16,9	149	6,8	20	14,7	59	6,7	8	11,7	80	18,1	6	13,3
Canis fam.	—	—	—	—	6	0,2	2	1,4	2	0,2	1	1,4	2	0,4	1	2,2
DOMESTICE	434	52,9	34	52,3	986	45,6	70	51,4	391	44,6	31	45,5	228	51,8	23	51,1
Cervus elaphus	153	18,6	8	12,3	723	33,4	24	17,6	147	16,8	8	11,7	70	1,5	3	6,6
Capreolus c.	68	8,4	5	7,6	112	5,1	14	10,2	29	3,3	6	8,8	52	11,8	5	11,1
Sus s. ferrus	152	18,5	12	18,4	304	14	19	13,9	217	24,8	15	22	57	12,9	7	15,5
Bos primigenius	9	1	3	4,6	32	1,4	6	4,4	89	10,1	6	8,8	32	7,2	6	13,3
Ursus arctos	1	0,1	1	1,5	—	—	—	—	1	0,1	1	1,4	—	—	—	—
Castor fiber	1	0,1	1	1,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Felis silvestris	—	—	—	—	1	0,04	1	0,7	—	—	—	—	—	—	—	—
Canis lupus	—	—	—	—	1	0,04	1	0,7	1	0,1	1	1,4	1	0,2	1	2,2
Lepus sp.	—	—	—	—	3	0,1	1	0,7	—	—	—	—	—	—	—	—
Carnivora	1	0,1	1	1,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
SĂLBATICE	385	47,1	31	47,7	1 176	54,4	66	48,6	484	55,4	37	54,5	212	48,2	22	48,9
Bos/Cervus	23	—	—	—	43	—	—	—	10	—	—	—	2	—	—	—
Bos sp.	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sus sp.	16	—	—	—	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ovicaprine/ Capreolus	16	—	—	—	5	—	—	—	4	—	—	—	2	—	—	—
TOTAL MAMIFERE	961	—	65	—	2 226	—	136	—	893	—	68	—	444	—	45	—

Materialul recoltat din locuințe și gropi reprezintă doar un sfert din totalul celor 5 400 oase. În ansamblu nu se întrevăd diferențe mar-cante în privința prezenței speciilor, între stratul de cultură și com-plexe (gropi, locuințe).

I. Descrierea materialului pe complexe

În cele ce urmează vom prezenta o detaliere a oaselor pe nivele și complexe, în măsura în care acestea vor oferi un spor de informație pentru arheolog și paleofaunist.

În **nivelul 7a** există o serie de gropi cu o distribuție eterogenă pe specii și regiuni corporale, ale materialului faunistic; o trecere în revistă a lui se impune, folosind siglele autorilor săpăturii.

Tabel 2

Repartiția speciilor în așezările neo-eneolitice de la Parța

	Nivelele 7—5 (neolitic)				Nivel 4 (Tiszapolgár)			
	Frg.	%	NMI	%	Frg.	%	NMI	%
Bos taurus	1 150	25,7	63	20	48	20,3	3	10,7
Sus s. dom.	499	11,1	46	14,6	37	15,6	4	14,2
Ovicaprine	380	8,4	45	14,3	24	10,1	3	14,2
Canis fam.	10	0,2	4	1,2	—	—	—	—
DOMESTICE	2 039	45,5	158	50,3	109	46,1	10	35,7
Cervus elaphus	1 093	24,4	43	13,6	58	24,5	6	21,4
Capreolus c.	261	5,8	30	9,5	20	8,4	4	14,2
Sus s. ferrus	730	16,3	53	16,8	38	16,1	3	10,7
Bos primig.	162	3,6	21	6,6	7	2,9	2	7,1
Ursus arctos	2	0,04	2	0,6	2	0,8	2	7,3
Castor fiber	1	0,02	1	0,3	—	—	—	—
Felis silv.	1	0,02	1	0,3	—	—	—	—
Canis lupus	3	0,06	3	0,9	—	—	—	—
Lepus sp.	3	0,06	1	0,3	—	—	—	—
Carnivora	1	0,02	1	0,3	1 (Meles)	0,4	1	3,5
SALBATICE	2 257	50,4	156	49,6	127	53,8	18	64,2
Bos/Cervus	78							
Bos sp.	35							
Sus sp.	36							
Ovicaprine/ Capreolus	27				1			
TOTAL MAMIFERE	4 472	100	314	100	236	100	28	100

Groapa (G) 81; rând 4: toate piesele prezintă o pigmentație roșie-tică; în ea s-au găsit trei valve de *Unio* sp., un astragal drept de mistreț și 10 așchii nedeterminate.

G₇₅ (la —2,40—2,90 m) conține trei oase de purcel de lapte, o ulnă de cerb, un calcaneu drept de mistreț și trei așchii nedeterminabile.

G₉₄: un bazioccipital de cerb, două vertebre toracice de porc, un fragment de maxilă de porc și o extremitate distală de metapod de mistreț.

G₈₁ (rând 4): o diafiză-humerus și o tibie (neepifizată proximal) de vită, un atlas de porc, o mandibulă de ovicaprin.

G_{81} (rând 2): patru coaste (sp. nedet.), două așchii arse (specia?), un omoplat fragmentat și 1/4 metacarp proximal de vită, o mandibulă și o diafază de radius ovicarpin, un radius de căprior.

G_{104} : o cochilie de Unio, un atlas de porc și o falangă distală de bovină.

G_{102} : o porțiune de omoplat și un metacarp V de porc.

G_9 : o cochilie de Unio, un os de pește, o ulnă arsă de cerb.

G_{145} (la 2,05—2,30 m): 10 oase de cerb de la doi indivizi (un adult și un subadult), două oase de vită (un individ), unul de mistreț, două valve de Unio, un os de pește și unul provenind de la o capră de 3,5 ani. La 2,80—3 m groapa conținea trei valve de Unio, trei oase de vită, (adult). Peste 3 m: cinci oase de vită, un coxal de ovicaprin, un calcaneu de căprior subadult, două valve de Unio.

G_{138} (1,90—2,40 m): o valvă Unio, două oase de cerb (adult), o vertebră de somn, două oase de vită.

G_{100} (2,05—2,50 m): un metatars proximal de căprior.

G_{77} (rând 4): 11 oase de Bos taurus de la un matur, o ulnă de Ovis subadult care prezentau o pigmentație roșietică.

G_{77} (rând 5): patru oase de bovine (un individ de 1—1,5 ani), două oase de cerb (un individ subadult), cinci oase de bovine (un matur), un radius de porc (subadult), o valvă Unio.

G_{121} : un fragment de corn de Bos (posibil primigenius).

G_{80} : două oase de cerb, o vertebră de porc, o valvă de Unio.

Locuința (L) 2 (mare; 2,60 m adâncime) a furnizat 16 oase de la doi indivizi de bovine (3,5—4 ani și 2—2,5 ani), de la un porc de 16—17 luni, un mistreț sub 3,5 ani, un cerb și patru cochilii de Unio. Dintre acestea, șase poartă urme de ardere.

P_{154} (platforma) a furnizat două oase de la un individ subadult de Bos taurus, două de cerb (un individ) și o ramificație de corn de cerb cu urme de folosire.

Nivelele 7b—c.

Din S_6/C_{44} (1,80 m) s-au recoltat în jur de 233 oase repartizate la unele specii astfel:

Cerb: 139 oase provenind de la 10 indivizi; ca părți corporale predomină fragmentele de metapodii, astragale, calcaneu, centrotarse, falanga I (14 piese), falanga II (7 piese), falanga III (2 piese); coxalele, radiusul, humerusul, omoplatul sunt mai slab reprezentate. În esență predomină părți din scheletul apendicular, fără părți de schelet cefalic.

Bovine: 71 oase (ce reprezintă aleatoriu toate părțile scheletului) indicând patru animale sacrificate.

Bourul: 6 oase aparținând minimum unui individ adult.

Mistrețul: 6 oase de la un adult și un subadult.

Porcul: 2 oase de la un subadult.

Ovicaprinele: 5 oase de la trei animale cu vârstele de sub 1 an, 1,5—2 ani și 2—3 ani.

Locuința 126 A (1,70—1,75 m) a furnizat 9 cochilii de Unio, 4 oase de bovine, 2 de ovicaprine, 3 de porcine, 2 de cerb, 1 de căprior și multe așchii nedeterminabile.

P_{126} — podea și sub (1,30—1,50 m) — 29 oase determinabile.

P_{41} — sub podină 3 cochilii de Unio, un atlas de porc și un humerus distal de cerb.

P_{41} — din podină, la 1,40 m: 12 oase; la 1,60—1,75 m — 13 oase.

P_{18} — sub chirpic (1,70—1,80 m): 32 oase și un împungător din corn de cerb.

B (bordei) 23 (pe fund, la 1,80 m): 20 oase.

Locuința cu etaj /1990 (la 1,65 m): 19 oase.

G_{107} : 3 oase de cerb și o tibie distală de căprior adult.

G_{17} : un metatars și o falangă I de Ovis.

Nivelul 6.

Groapa mică, rotundă (1,10—1,25 m) conținea 10 valve de Unio și un humerus distal de ovicaprin.

G_{133} (1,20 m): un omoplat de porc și o tibie distală de mistreț.

P_{40} (1,45—1,60 m): o mandibulă și un femur distal de cerb (un adult și un subadult), un radius (diafază), un fragment de occipital și un omoplat de porc tânăr, o mandibulă și un omoplat de mistreț adult, un corn de capră și un radius de Ovis, un fragment de corn de vită/bour și o ulnă de la un subadult și o mandibulă de căprior tânăr. În total 12 oase de la minimum 8 indivizi.

P_{126c} (1,65 m): 4 cochilii de Unio, o pereche de coarne de capră (femelă), un calcaneu și o apofiză mandibulară de cerb (adult), o mandibulă stângă, o porțiune de sacrum și o diafiză os lung de vită (2 ani), un radius proximal și un humerus distal de mistreț (matur), o simfiză mandibulară și un fragment de omoplat de porc (cca 1 an) și o mandibulă de caprin matur; în total 16 oase de la 5 indivizi.

P_{190c} : o tibie proximală de vită (matură), o valvă de Unio și un humerus distal de căprior.

P_{149} (1,65 m): un astragal, o diafiză femur și o falangă I de vită (matur), un incisiv, un omoplat, un coxal și o diafiză de radius de porc (cca 1 an), un craniu și un humerus distal de la un mistreț matur, un metacarp de ovicaprin, un omoplat, o mandibulă și un metatars de la un cerb adult, un omoplat de căprior, o unealtă din corn de cerb, o vertebră de somn și patru valve de Unio; în total 21 oase de la 6 animale sacrificate.

Nivelul 5 — complexe

P_{44b} (1,20 m): un metacarp întreg, un radius distal, o falangă II de la o vită adultă, un Pd_4 , 2 fragmente de metatars, un femur proximal și o vertebră de la un juvenil și un matur de cerb, o maxilă și un ph III de la un bour matur, o maxilă și un femur distal de porc subadult, șapte oase de mistreț de la un matur și un subadult, un fragment de craniu și un radius + omoplat de la un căprior tânăr (vânat vara); în total 22 oase de la 8 animale.

P_{165} (1,40 m): a furnizat 30 oase atribuite la 10 animale, după cum urmează: 7 oase de bovine de la un animal peste 3,5—4 ani, 2 de la bour (matur), 2 de cerb matur, 6 de căprior de la 2 adulți, 5 de Ovis

de la 2 subadulți, 7 de porc de la un juvenil și un subadult și 3 de mistreț adult.

P_{166} conține 87 oase determinate, de la 18 indivizi. 18 oase de la un juvenil și un matur de vită, 5 de bour de la un matur, 11 de cerb de la un matur, 7 de porc de la 3 animale (sub 1 an, 1 an și 1,5 ani), 12 de mistreț (un matur și un tânăr), 20 ovicaprine (4 subadulți), 11 de căprior (1 juvenil și 2 adulți tineri), 1 câine (o mandibulă), 1 os de pește și 1 valvă de Unio.

Nivelul 4 nu prezintă complexe de locuire.

Se constată, așadar, că cea mai mare parte a oaselor provine din stratul de cultură, doar o treime provine din complexe închise. În general, locuințele prezintă o încărcătură faunistică redusă; chiar dacă am lua în considerare și materialul nedeterminabil s-ar depista aceleași specii cu cele din stratul de cultură.

II. Descrierea speciilor pe nivele

Nivelul 7a

Bovinele sunt reprezentate prin 241 fragmente, dintre care bourului îi sunt atribuite doar nouă fragmente. Există, în schimb, cca 35 fragmente imposibil de atribuit uneia dintre cele două specii. Atât ca număr de resturi, cât și ca număr de indivizi, ele predomină în acest nivel. În ceea ce privește dentiția, aceasta este relativ masivă față de bovinele din sudul Banatului; în general valorile dintre vită și bour sunt apropiate. Astfel, o lungime a lui P_2-P_4 de 57 mm s-ar situa la limita dintre cele două populații⁵; pe lungimea M_3 valori de 44—45 mm ar caracteriza femelele de bour, iar o valoare de 43 mm asociată cu o lungime a șirului de premolari de 52 mm ar putea indica un mascul de *Bos taurus*. Nici valori de 52,5 mm pentru lg. P_2-P_4 sunt greu de atribuit.

Tabel 3

Talia bovinelor de la Parța

	Radius	Metacarp		Metatars	
		1	2	1	2
1. Lg. max.	298	212	224	234	231
2. Lt. prox.	85,5	63	66,5	52	47
3. Lt. diaf.	43	34	35	28	28
4. Lt. dist.	77,5	60	67	58	54,5
Sex	M	F	C	C	F
$I = \frac{2 \times 100}{1}$	—	29,7	29,6	22,2	20,3
$I = \frac{3 \times 100}{1}$	—	16	15,6	11,9	12,1
Talia (MATOLCSI)	128,1	127,8	137,8	127,9	123,2

Procese cornulare nu am identificat în acest nivel.

Pentru axis, o lungime a dintelui de 51,5 mm și o lățime a feței craniene de 109 ar putea sugera un metis, conform datelor metrice ale bovinelor din Câmpia Panonică⁶.

Și scheletul postcranian este la fel de masiv, parametrii săi plasându-se cu mult deasupra bovinelor din sudul Banatului. Și aici semnalăm piese aflate la limitele superioare ale populației domestice; ex.: omoplat cu lț. col. 75; lg. artic. 84; astagal cu lg./lț. max. 78/49 mm.

În privința taliei (tabel 3), un radius întreg a furnizat o înălțime la greabăn de 128,1 cm, valoare care ar caracteriza un mascul de vită domestică. Alte piese întregi pentru calculul taliei, depistate în acest nivel sunt două metatarse cu lungimea 231 și 234 mm, care au furnizat valori de 123,2 cm (femelă) și 127,9 cm (castrat). Pentru acesta din urmă, un indioe Nobis de 22,2 și unul diafizar de 11,9 ar pleda pentru un castrat.

Din cei 16 indivizi, 3 sunt bouri. Cei 13 indivizi domestici au fost uciși după cum urmează: doi între 0—1 an, doi între 1—2 ani, șapte între 2—4 ani și doi peste 4 ani. Nu este cazul să discutăm aici semnificația acestui mod de sacrificare a speciei, o vom face în capitolul destinat economiei animaliere.

Tabel 4

Datele metrice ale coarnelor de bovine (nivele 7—4)

	1	2	3	4	5
1. Lg. maximă	—	(230)	(272)	—	—
2. Diametrul mare bază	74	64,5	53	68	62
3. Diametrul mic bază	57	54,5	49	55	55,5
4. Circumferință bază	210	199	168	198	183
5. Diametrul la 5 cm	69	58	—	60	54
2—5	5	6,5	—	8	8
$I = \frac{4 \times 100}{3}$	77	84,4	92,4	80,8	89,5
Sex	M	M	?	M	M

Suinele cumulează în acest nivel 262 oase dintre care, mai mult de jumătate (152) provin de la mistreț.

Întrucât o mare parte din resturile maxilare provin de la tineret, pentru a realiza o oarecare departajare am măsurat și dentiția lacteală (Pd₄) și molarii 1, 2. Astfel am obținut următoarele rezultate: o valoare a Pd₄ de 19/8,5 (lg./lț.) este limita superioară pentru specia domestică, 21,5/9,8 indicând-o pe cea inferioară. O lg. a lui M₁/lț. de 14—15,5/10—11,5 este limita superioară pentru specia domestică; de la 17—20/13—14 începe oscilația celei sălbatice.

Tabel 5

Datele metrice ale bovinelor de la Parța

	Bos taurus			Bos primigenius		
	Nr.	Variabilitate	M	Nr.	Variabilitate	M
MANDIBULA						
Lg. M ₃	12	37 — 42	31,2			
M ₁ —M ₃	5	88,5— 97	95,3			
P ₂ —M ₃	3	135 —143	138			
OMOPLAT						
Lt. col.	10	54 — 67,5	59,1	3	69; 77,5; 85	97,8
Lg. cap. art.	10	70 — 85	78,4	4	93—102	77,3
Lg. supr. arctic.	12	59,5— 69,5	61,8	4	74— 80	
HUMERUS						
Lt. trohlee	8	73 — 84	78,4	1	100	
Lt. dist.	7	76 — 87,5	81,4			
RADIUS						
Lt. art. prox.	8	71 — 84	76,6	3	84; 86; 5; 89	
Lt. prox.	6	82 — 93	80,2	3	92,5; 95,5; 100	
Lt. dist.	9	64 — 81	74,1			
METACARP						
Lt. prox.	14	60,5— 68	62,8	2	71; 78	
Lt. distală	13	60 — 67	63,2			
TIBIA						
Lt. dist.	17	63 — 73,5	67,9	1	58 (DAP distal)	
METATARS						
Lt. prox.	10	47 — 55	51,7			
Lt. dist.	13	54,5— 66	60,7	2	73; 73,5	
FALANGA I						
Lg. maximă	37	60 — 70	64,5	3	77,5; 78; 78,5	
FALANGA II						
Lg. maximă	10	40,5— 47	43,9			
ASTRAGAL						
Lg. maximă	25	61,5— 78	72	6	78—85	80,1
Lt. maximă	28	40 — 49	45,1	6	48—55,5	51,5
CALCANEU						
Lg. maximă	17	132,5—146	139,1	6	144—175	155,5
Lt. maximă	21	50 — 59	54,2	6	60— 71	63,9

Pentru lg.×lt. M₂, valori de 20—21,5/13—14 reprezintă limita superioară pentru porc, iar 21—25/16—18 domeniul de variație pentru mistreț.

O talie de 57,2 cm a fost calculată pentru un porc mic și 71,6 cm pentru unul cu greabănul înalt. Pentru mistreț s-au înregistrat valori cuprinse între 57,7—108,2 cm, cu o medie de 98,1 cm (n=7).

Din cei 10 indivizi domestici, doar unul a depășit 3,5 ani, restul fiind încă tineret și subadult.

Pentru mistreț, din cei 12 indivizi, trei au depășit 3 ani, majoritatea fiind uciși între 1,5—3 ani.

Ovicaprinele înregistrează 92 resturi de la 11 animale, dintre care cinci sunt capre. Acestea au fost sacrificate astfel: una sub 1 an, una între 2,5—3 ani, alta între 3—3,5 ani și două sunt adulte (nu putem preciza momentul tăierii).

Tabel 6

Datele metrice ale suinelor de la Parța

	Sus s. domesticus			Sus s. ferrus		
	Nr.	Variabilitate	M	Nr.	Variabilitate	M
MAXILA						
P ₂ —M ₃	1	99				
M ₁ —M ₃	2	64; 65		1	86	
Lg. M ₃	2	28; 30				
MANDIBULA						
M ₁ —M ₃	2	62; 63		8	82—94	88,5
Lg. M ₃	6	28—38	32,8	15	40—50	45,4
OMOPLAT						
Lt. col.	12	17—24	19,9	31	29—42	32,6
Lg. artic	2	32; 34		15	42—53	48,5
HUMERUS						
Lt. trohlee				28	35—45	40,8
Lt. distală				28	48—61	53,3
RADIUS						
Lt. prox.	7	24—27,5	26,3	20	36—43	40
Lt. dist.				9	40,5—54	44,7
COXAL						
Diam. acetab.	13	27—40	34,6	16	40—58	45,1
TIBIA						
Lt. dist.	4	28—36,5	32,1	20	35—41,5	38,8
METACARP III						
Lg. max.				9	89—101	96,8
METACARP IV						
Lg. max.				6	93—104	98,7
METATARS III						
Lg. max.				2	113; 126	
ASTRAGAL						
Lg. max.	3	32 (s-ad); 42; 42,6		13	96,5—115	53
CALCANEU						
Lg. max.	2	73; 76		10	48,5—57,5	103,3

De la specie s-au păstrat cinci coarne (nr. 1, 2, 8, 10, 11; tabel 7), a căror morfologie o vom trata în capitolul destinat caracteristicilor fizice ale populației.

Cei trei indivizi de *Ovis* sunt în mare parte adulți. De la ei provin coarnele nr. 1, 4, 12.

Din cei 11 indivizi, unul a fost sacrificat până la 1 an, altul între 2,5—3 ani, doi sunt maturi, iar șapte au fost tăiați între 1—2 ani.

Cervidele sunt prezente prin 153 oase de cerb și 68 de căprior. De la prima specie se constată existența unui procentaj însemnat de material provenit de la exemplare vâdate sub 2 ani (cinci indivizi) și doar a unuia între 2—2,5 ani. Nu am evidențiat coarne pe peduncul; fie că

în material predomină femelele, fie că vânărea sa intensă se practica în lunile de vară.

Căpriorul: cele 68 oase provin de la trei subadulți și doi indivizi uciși între 3—5 ani. În material se remarcă două porțiuni de neurocraniu cu regiunea frontală detașată (pentru extragerea creierului și folosirea, probabil, a coarnelor). Se remarcă o prevalență a masculilor.

De la *urs* provine un fragment de trohlee humerală; de la *castor* deținem o diafiză de femur aparținând unui subadult.

De la *pești* provin 44 oase, iar de la *scoică* șase valve.

Nivelele 7b—c au furnizat cea mai însemnată cantitate de material, cca 2 328 oase determinate, repartizate la 136 indivizi.

Bovinelor le revin 643 oase de vită domestică și 32 de bour. Cele 32 de animale (specia domestică) au fost sacrificate astfel: 5 între 0—1 an, 7 între 1—2 ani, 12 între 2—4 ani și 8 peste această limită. Pentru bour, cele șase animale vâdate aveau: unul 1,5 ani doi 3,5—4 ani și trei peste 4 ani.

S-au păstrat doar două procese cornulare (nr. 1, 4; tabel 4). Primul aparține tipului „primigenius”.

Aceeași robustețe a scheletului este caracteristică și pentru nivelele 7b—c, cu mulți parametri aflați în intervalul inferior de variație al bourului.

Un singur metacarp cu lungimea 212 mm a furnizat o înălțime la greabăn pentru o femelă, de 127,8 cm. Oricum, valoarea o depășește pe cea a vitelor din așezările neolitice din Banatul sudic.

Ovicaprinelor le revin 149 oase de la 20 indivizi sacrificați astfel: șase între 0—1 an, șapte între 1—2 ani și șapte peste 2,5 ani. Doar cinci indivizi sunt capre și doi *Ovis*. Cele două capre au fost tăiate între 3—5 luni și 21—24 luni.

De la genul *Capra* provin două coarne (nr. 6, 7) de la un mascul și o femelă; de la *Ovis* s-au păstrat cinci coarne de masculi (nr. 2, 3, 6, 7, 9). O tibie cu lungimea de 185 mm (tabel 9) a furnizat o talie de 56,6 cm, iar două metatarse de lungimile de 124 și 118,5 (tabel 9) au dat valori ale taliei de 58 și 55,4 cm).

Suinele sunt prezente printr-un număr bogat de resturi, 188 de la porc (16 indivizi) și 304 de la mistreț (19 indivizi). Cei 16 indivizi au fost sacrificați după cum urmează: șase între 0—1 an, opt între 1—2 ani și doi peste 2,5 ani. În cazul mistrețului, până la 3 ani au fost vâdate nouă animale și restul peste 3,5 ani. În ultima categorie de vârstă predomină exemplarele mature — senile. Pentru specia domestică s-au estimat valori ale taliei de 68,1; 69,1 și 75,1 cm. Două valori de 83,2 și 85,9 cm ar putea reprezenta metișii. Pentru mistreț s-au calculat înălțimi la greabăn oscilând între 89,5—108,2 cm, cu o medie de 98,3 cm (n=10).

Cerbului îi sunt atribuite 723 oase de la 24 animale. Dintre acestea, șase au fost vâdate între 0—1 an, cinci între 1—2 ani, șase între 2—3 ani și șapte peste 5 ani. Se constată, așadar, un procent de peste 70% animale subadulte. Din scheletul cefalic se remarcă o bază de corn cu diametrul rozetei de 92 mm, având urme de cioplire. O altă bază de corn la fel de masiv, cu urme de cioplire a ramificațiilor a fost depistat. Un corn pe peduncul cu diametru peduncul 61, diametru rozetă 94, cu

Tabel 7

Datele metrice ale coarnelor de ovicaprine

	CAPRA HIRCUS										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Lg. maximă	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Diametru maxim	36,5	36,5	37,5	14	48,5	(56)	36	48	29,5	39	39
3. Diametrul minim	24,5	25	25	30	31	33	23,5	34	24	31,5	31,5
4. Circumferința	98	101	107	117	128	—	96,5	—	80,5	118	118
Sex	F	F	F	M	M	M	F	M	F	F	F

OVIS ARIES

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	—	(118)	—	—	(112)	(82)	(118)	98	—	(104)	(121)	—
2.	45	51	50,5	49	48	44	51	51,5	48	54,5	47	36,5
3.	33	38	37,5	30	36,5	31,5	38	34	39,5	36	34,5	26
4.	130	131	138	130	144	131	139	148	—	154	130	99
Sex	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M

ramuri secționare pentru a fi folosite ca unelte a fost, de asemenea, descoperit aici.

Toate aceste piese (unele culese) indică prezența în zonă a unei populații cu masculi de talie mare și coarne bine dezvoltate, fapt confirmat și de datele metrice prelevate pe piesele de schelet postcranian.

Căpriorului îi aparțin 112 oase de la 14 animale vâdate astfel: patru între 0—1 an, unul între 1—1,5 ani și nouă peste 2 ani.

Tabel 8

Datele metrice ale ovicaprinelor

	Nr.	Variabilitate	Media
MANDIBULA			
P ₂ —M ₃	9	64 —85	71,5
M ₁ —M ₃	9	44 —60	48,6
Lg. M ₃	16	20,5—27,5	22,9
OMOPLAT			
Lt. col.	13	18,5—23	20,6
Lg. cap. artic.	9	28,5—32,5	29,9
Lg. supr. artic.	10	18,5—23	22,3
HUMERUS			
Lt. trohlee	4	24 —25	24,5
Lt. distală	5	25,5—27	26,3
RADIUS			
Lt. supr. artic.	10	24 —28	25,3
Lt. prox.	8	26 —29,5	27
Lt. dist.	1	23,5	
METACARP Lt. prox.	10	19,5—27	23,2
Lt. distală	11	22 —26	23,5
TIBIA			
Lt. dist.	8	23 —30	27,6
METATARS			
Lt. prox.	11	17 —19	18,1
Lt. dist.	14	19,5—25,5	21,6

S-au păstrat câteva frontale de căprior care au dat informații interesante privind momentul vânării lor. Astfel, un frontal cu cepii cornoși prezenți și suturile deschise indică prinderea animalului-mascul primăvara. Un corn drept cu trei ramificații (cu diametrul cepului 26,5, lungimea 240), suturile deschise indică un mascul vânat vara.

O regiune frontală decupată la nivelul găurii supraorbitale (suturile abia închise) și cu urme de șlefuire, nu este exclus să fi fost folosit ca și trofeu (sau să fi fost încercat obținerea lui). Coarnele nu s-au păstrat. Un alt frontal cu coarne (suturi deschise și diametru pedicul 18,5 mm) se poate remarca.

Urmărind pe câteva piese modul de tăiere al unor cranii (prin decuparea frontalelor cu coarne, cât și al prezenței unor urme de folosire), am putea sugera folosirea acestor piese ca trofee. Vânărea animalului era intensă primăvara și vara (sau cel puțin atunci era prezent în arealul de exploatare al sitului), manifestându-se o oarecare predilecție pentru vânărea masculilor.

Ca unealtă am depistat un împungător realizat dintr-un metapod de căprior.

Alte specii

Căinelui îi aparțin două fragmente de mandibulă cu lungimea $M_{20,5}$, P_2-P_4 23,5 și lungimea M_1 21, lungimea jugală 62; o porțiune de humerus distal; o ulnă și o altă mandibulă cu lungimea M_1 21, lungimea jugală 68 și lungimea M_1-M_3 33. Pieseile provin de la doi adulți.

De la *pisica sălbatică* provine un fragment de mandibulă cu lungimea M_1 11,5.

De la *lup* provine un fragment de femur cu lățimea distală/DAP distal 46/45,5 mm.

De la *iepure* provin două coxale cu diametrul acetabular 13,5 și 12,5, un radius proximal cu lt. prox./DAP proximal 17,5/10,5.

Păsărilor le aparțin șapte oase (specia?).

De la *pești* provin patru vertebre de somn (cu diametrele de 37; 40; 41; 44), trei de alte specii (diametre de 16; 25; 29 mm) și patru fragmente de radii. De la *Unio* provin 84 de valve.

Nivelul 6 a furnizat 1 042 oase, dintre care 935 determinabile.

Peștilor le aparțin 35 resturi, moluștelor cinci, iar păsărilor două. 893 oase provin de la mamifere. Deși ca număr de resturi bovinele ocupă primul loc (187 fragmente), ca număr de indivizi au aceeași frecvență cu porcinele (16,1%).

De la *bovine* provine un singur proces cornular (nr. 3; tabel 4) ce pare de dimensiuni mai reduse, intrând în domeniul de variație al tipului „brahyceros”.

Aceleași valori ridicate ale principalilor parametri corporali se mențin, existând câteva piese ce ridică probleme ale apartenenței lor la specia domestică sau sălbatică; este drept că acestea sunt mult mai puține în comparație cu nivelele anterioare. Amintim un calcanu cu lg./lt. maximă de 141/58 mm. Ca lungime, el nu ridică probleme de atribuire, întrucât pentru specia domestică o valoare de 142 mm asociată cu lățime de 51,5 indică o vită domestică; la lățime el s-ar apropia de domeniul de variație al bourului (acesta începe la cca 63 mm); pe un fragment de mandibulă, o lungime a lui $M_3=42$, asociată cu o lungime a molarilor de 101 ar intra în domeniul inferior de variație al bourului. Pe la 43—44 mm începe și-gur oscilație pentru bour.

În cadrul ambelor specii se remarcă un pronunțat dimorfism sexual. Astfel, pentru *Bos taurus* valori ale lățimii distale a tibiei de 66 mm par a indica o femelă, iar cele de 73,5 masculii. La fel, pentru bour, lungimi ale astragului de 78 indică femelele și cele peste 85 masculii.

Din cei 11 indivizi de vite domestice, cinci au fost sacrificați între 0—2 ani, doi între 2—4 ani și patru peste 4 ani. Pentru bour, din cei șase indivizi, cinci sunt maturi.

Suinele sunt reprezentate prin 143 oase de porc și 217 de mistreț. Cei 11 indivizi domestici au fost tăiați în mare parte între 0—2 ani; șase între 0—1 an și cinci peste 1 an, un singur individ a depășit

3 ani. Din cei 15 indivizi de mistreț, opt au fost vânați între 7 luni și 21 luni, iar restul peste această limită. Se remarcă prezența a patru animale bătrâne și foarte bătrâne, având în vedere defensele păstrate. Se constată prezența unui hiatus între valorile parametrilor postcranieni în datele metrice ale celor două specii. Nu același lucru se poate spune și despre resturile maxilare aparținând unor animale tinere. Astfel, pentru doi indivizi (de 12 și 24 luni) nu se poate preciza apartenența certă la una din specii.

Pentru un porc s-a calculat o singură valoare a taliei — 62,1 cm, pentru mistreț ea oscila între 90,5—105,5 cm, $X=98,3$. O valoare de 86,8 cm este mai greu de atribuit cu exactitate.

Ovicaprinele au furnizat 59 resturi de la 8 animale. Pe resturile de procese cornulare s-au estimat trei indivizi de capră: doi subadulți și un adult (nr. 3, 9) și trei berbeci (nr. 8, 10, 11).

Tabel 9

Talia ovicaprinelor de la Parța

	META-CARP	METATARS			TIBIA
		1	2	3	
Lg. maximă	117	124	118,5	114	185
Lt. proxim.	23	18	17	17,5	—
Lt. diafiză	13,5	10	9,5	10,1	13,5
Lt. distală	22	21,5	19,5	20	23,5
Sex	F?	F	F	M?	—
Talia (T)	56,7	58	55,4	53,3	56,6

Pe dentiție și resturile maxilare s-au apreciat opt animale sacrificate astfel: două până la un an, trei până la trei ani și trei maturi. Pe materialul din acest nivel avem posibilitatea de a estima talia unei femele (56,7 cm) pe un metacarp cu lungimea 117 cm (tabel 9; nr. 3).

Cervidele. De la cerb s-au păstrat 147 oase de la minimum 8 indivizi. Dintre aceștia, jumătate au fost vânați până la 2,5 ani și jumătate peste această vârstă.

Căpriorului îi revin 29 oase aparținând la șase animale vânați sub 1 an (două) și peste 3 ani (patru). Și în acest caz prevalează resturile de schelet cefalic, ceea ce a contribuit la creșterea frecvenței speciei pe NMI (88%), deși ca resturi de oase ea este mică (3,3%). Se remarcă prevalența fragmentelor de boltă craniană cu coarnele retezate (pentru obținerea materiei prime pentru unelte) ori numai a coarnelor cu pedicel. Așadar, și în acest nivel ponderea masculilor este însemnată.

Alte specii

De la *urs* provine un fragment de tibie distală cu lt. distală/DAP distal de 64,5/33,5 mm; de la *lup* s-a păstrat o porțiune mandibulară cu lg. M_1 27 mm, lg. M_2 15,5 mm, lg. M_3 13 mm. De la *câine* provin două falange.

Tabel 10

Datele metrice ale cervidelor de la Parța

	CERVUS ELAPHUS			CAPREOLUS CAPREOLUS		
	Nr.	Variabilitate	M	Nr.	Variabilitate	M
MAXILA						
M ₁ —M ₃	2	81; 82,5				
Lg. M ₃	1	35				
MANDIBULA						
P ₂ —P ₄	2	47; 52				
P ₂ —M ₃				6	27 —32	28,6
M ₁ —M ₃				13	66 —72	18,8
Lg. M ₃				14	34,5—45	39,8
OMOPLAT						
Lt. col.	20	33,5—41,5	37,4	22	16,5—20,5	18,4
Lg. artic.	14	41 —68	54,9	14	27 —31	29,6
HUMERUS						
Lt. trohlee	13	54 —63	58,3			
Lt. dist.	16	55 —70,5	62,4	11	26 —32	29,1
RADIUS						
Lt. prox.	10	58 —67,5	63,9	6	26 —28,5	27,2
Lt. supr. art.	9	54 —64,5	58,8	2	24,5; 26,5	
Lt. dist.	16	52 —64	56,8	2	25,5; 26,5	
COXAL						
Diam. acetab.	8	54 —66	60,3			
METACARP						
Lg. max.				1	203	
Lt. prox.	16	43 —62,5	51,5	4	22,5—24,5	23,3
Lt. dist.	18	41 —57,5	47,4	1	22	
TIBIA						
Lt. dist.	14	51,5—68	56,9	2	22; 22,5	
METATARS						
Lg. max.				1	203	
Lt. prox.	8	42,5—49	45,3	5	21 —23,5	22,1
Lt. dist.	16	41 —59	51	1	25	
ASTRAGAL						
Lg. later.	9	58 —65	53,7			
Lg. med.	10	53 —64	52,1			
Lg. max.	10	35 —48	39,3			
CALCANEU						
Lg. max.	12	98 —145	125,5	1	70	
Lg. max.	14	34,5—54	46,6	1	25,5	
FALANCA I						
Lg. max.	22	47 —67,5	62,5			

Nivelul 5 a furnizat doar 453 oase determinabile, dintre care peștii și moluștele cumulează nouă fragmente.

Bovinele domestice, deși ocupă locul întâi ca număr de resturi se plasează pe locul secund ca număr de indivizi, după porcine. Amintim că frecvența bourului (ca NMI) se apropie de cea a vitelor domestice. S-a păstrat un singur corn ce provine de la un mascul. Puținele măsurători indică aceeași robustețe a scheletului, neînregistrându-se încă vreo reducere a parametrilor corporali. De aici provine un metacarp cu lungimea de 224 mm care a furnizat o talie de 137,8 cm. Luând în considerare indicele Nobis (29,6) și cel diafizar (15,6) am presupus că piesa ar fi aparținut

unui castrat. Dintre cei șapte indivizi, doar doi nu depășiseră 3 ani, restul fiind adulți maturi. Pentru bour, dintre cei șase indivizi, patru erau maturi, unul avea cca 3 ani și unul sub 3 ani. Și în acest caz este pronunțat dimorfismul sexual, ex.: lg. calcaneu/lț. maximă 154/62,5 (femele) și 175/71 (masculi).

Ovicaprinele. Cele 80 oase provin de la șase animale, trei capre (două au depășit 3 ani, alta doar 1—2 ani) și patru ovine. Atribuirea certă s-a realizat pe baza a trei coarne de capră (nr. 21, 28 și 29) și două de Ovis (nr. 16, 18). Dintre cei patru indivizi, doi sunt subadulți și doi maturi.

Suinele domestice însumează 58 oase, iar mistrețul 57. Deși ca număr de resturi, cele două specii au ponderi asemănătoare, ca frecvență a NMI, mistrețul reprezintă doar 15,5%, iar porcinele 20%. Dacă în cazul suinelor domestice predomină animalele tăiate până la 1 an (cinci indivizi), cele tăiate între 1—2 ani reprezintă doar patru animale. În cazul mistrețului doar trei animale din șapte au fost vâdate până la 2 ani, restul peste această limită.

Cerbului îi revin 70 resturi de la trei animale vâdate sub 1,5 ani.

Și în acest caz remarcăm un fragment de craniu cu regiunea occipitală prezentă (lățime foramen magnum 35 mm, lg. 83), ca și o parte de frontale pe care s-au păstrat pedunculii pentru coarne. Sutura interfrontală este aproape sinustozată. Deși piesa provine de la un adult tânăr, circumferința bazei cornului de 284 mm și 204 mm a pedicelului indică un exemplar robust; un alt fragment de craniu cu cornul decupat în regiunea frontală sugerează predilecția pentru vânarea masculilor, utilizându-se pe lângă carne, piei, și materia cornoasă. Credem că este vorba de o vânare intensivă a masculilor pe timpul iernii, ei fiind cărați integral în așezare, unde erau tranșați.

De la *căprior* provin 52 oase de la cinci animale vâdate în perioada adultă, doar unul avea sub 1 an, restul peste 3 ani.

De la *câine* provine un omoplat cu lț. col. 22,5, lg. articulație 25,5 și un metapod.

Nivelul 4 (Tiszapolgár) a furnizat doar 280 oase, 14 fiind resturi de pești și moluște, restul reprezentându-l mamiferele. De la *bovine* provin 48 oase repartizate la trei animale sacrificate astfel: unul la 2,5 ani, altul la 6—8 luni și altul la puțin după 3,5—4 ani. În mare parte oasele provin de la masculi. Un singur corn s-a păstrat, piesa nr. 5 (tabel 4) aparținând acestui mascul). De la bour s-au păstrat șapte oase de la două animale mature (femele).

Ovicaprinelor le revin 24 oase aparținând la două capre și o oaie. Determinarea genului *Capra* s-a realizat pe baza a două coarne (nr. 4, 5) aparținând la doi masculi. De la un individ de Ovis provine un metatars (tabel 9; nr. 3) care a furnizat o înălțime la greabăn de 53,3 cm, ceea ce reprezintă o valoare foarte mică. Prin urmare, și în nivelele eneolitice este prezentă aceeași rasă de oi mici și gracile tipice populației neolitice. Pe baza resturilor maxilare s-a apreciat că cele trei animale aveau în momentul sacrificării 6 luni, 2 și peste 2 ani.

Suinelor domestice le revin 37 oase de la patru indivizi sacrificați astfel: trei între 6—18 luni și unul în jur de 3 ani. Tot de la acest individ provine un calcaneu care a permis estimarea unei talii de 60,7 cm. De la

mistreț provin 38 oase de la trei animale, vâdate sub 1 an, între 1—2 ani și peste 3 ani.

De la *cerb* provin 58 oase de la șase indivizi, dintre care patru sunt maturi și doi subadulți. Sunt câteva piese care indică exemplare extrem de robuste, ex.: lț. humerus distal 63, lț. trohlee 57, lg. calcaneu 139; 141. Nu s-au depistat resturi de coarne, ci doar o unealtă confecționată dintr-o ramificație de corn.

Cele 20 oase de *căprior* au aparținut la patru indivizi vânați între 4—5 ani (două animale), 1,5 ani (unul) și 3—4 ani (unul). Predomină resturile mandibulare și fragmentele coxale. Evident, penuria eșantionului faunistic din acest nivel are drept rezultat suprareprezentarea unor părți scheletice în detrimentul altora.

De la *urs* provine o porțiune de femur distal cu lț./DAP distal 88/70 și un fragment de omoplat cu lg. articulație 81,5, lg. supraf. articulare 63, lț. supraf. artic. 40 mm. Pieseile provin de la doi adulți.

De la *bursuc* provine un fragment de humerus cu lț. distală/DAP distal 19,5/31 mm.

III. Structura fizică a populațiilor de animale

Bovinele

Scheletul cefalic este în cea mai mare parte fragmentat, neexistând craniile întregi ori porțiuni mai mari; în schimb, cele cinci procese cornulare existente s-au pretat unei dimensionări și analize morfologice detaliate.

Coarnele de tip „brahyceros” sunt ilustrate prin piesele nr. 2, 3, 4, 5. Dintre acestea, piesa nr. 4 intră în domeniul superior de variație al clasei „brahyceros”, apropiindu-se de domeniul inferior al tipului „primigenius”. Celelalte aparțin intervalului mediu de variație al tipului „brahyceros”. Piesa nr. 1 aparține tipului morfologic „primigenius”.

Sub raport morfologic, coarnele nr. 1 și 4 prezintă o spirală largă, cu vârful răsucit lateral și în sus, linia intercornuală este plană; de la baza cornului ea pornește ușor în sus. Pe secțiune apar ovale (nr. 1) sau subovale (nr. 4).

Restul pieselor sunt slab sau moderat arcuite, plasate în plan cu frontalul pe o bună parte din traseu, urmând ca vârful să se răsucească ușor anterior și în sus. Pereții sunt canelați, relativ groși. Pedicelul este bine exprimat, linia intercornuală urcă fie brusc în sus, fie moderat, având un traseu vălurit sau plan. Pe secțiune apar rotund-ovale.

Raportat la scheletul potcefalic, procesele cornulare sunt mai gracile, puține piese corelându-se cu datele metrice prelevate pe scheletul postcefalic. Această gracilitate ar putea fi pusă, cel puțin pentru taurinele de la Parța, pe seama indivizilor domesticiți de mai multe generații.

Resturile maxilare și dentiția izolată se caracterizează printr-o masivitate evidentă, mediile calculate fiind mai crescute decât pentru bovinele așezărilor neolitice din Valea Dunării (sudul Banatului).

Scheletul apendicular a permis cele mai numeroase dimensionări, și prelucrări statistice (tabel 5). Talia bovinelor de la Parța oscila între 123,1—137,8 cm, cu o medie de 128,9 cm. Media mai crescută pentru bovinele din Câmpia Banatului s-ar datora prezenței castraților. În general,

se constată o largă variabilitate valorică, existând indivizi de talie medie (cu înălțimi de 123—127 cm), mare (peste 129 cm) și foarte mare (137,8 cm.) Comparatii cu taurinele din Valea Dunării (sudul Banatului), indică valori mai mari pentru cele din Câmpia Banatului. De asemenea, bovinele de la Parța sunt mai înalte decât cele gospodărite de comunitățile cucuteniene și precucuteniene (dar care sunt, în schimb, mai robuste); pentru acestea din urmă înălțimea la greabăn oscila între 123—125 cm⁸. Aceste valori (pentru Banat) sunt sensibil mai mari față de cele ale bovinelor din așezările neolitice de la Zau de Câmpie⁹ ori Iclod¹⁰. Sunt mai înalte și față de cele din stratele neolitice de la Vinča (Serbia)¹¹ și Gomolava¹², considerate a aparține intervalului mediu de variație pentru Europa Centrală.

Dimensionările pe lățimile oaselor indică un schelet mult mai robust față de populațiile sud-bănățene, cu mulți parametri plasați în intervalul inferior de variație al bourului.

Populația de bour exploatată în Câmpia Banatului era de dimensiuni mari și de o robusticitate ce o depășea pe cea a populațiilor din Valea Dunării, așa cum lasă să se întrevadă datele metrice prelucrate.

Ovicaprinele

Ovinele. Scheletul cefalic este bine reprezentat în loturile prelevate; cele 12 procese cornulare (tabel 7) aparțin masculilor, deși un alt lot faunistic analizat a pus în evidență femele acornute¹³. Indivizii acornuți prezintă un stadiu avansat de domesticire, ei fiind frecvenți în așezările neolitice timpurii (Starčevo-Criș) din SE Ungariei și NE Iugoslaviei¹⁴.

Sub raport morfologic, coarnele masculilor aparțin tipului „copper sheep”. Secțiunea bazei este triunghiulară, de obicei fața sagitală este plată, spre vârf având tendința de a deveni concavă; fața laterală este convexă, iar cea frontală este lată.

Caprinele. Din scheletul lor cefalic provin 11 coarne, raportul pe sexe fiind șapte femele/patru masculi. Sub raport morfologic au fost depistate ambele tipuri: „aegagrus” (femele) și „prisca” (pentru masculii stocurilor primitive). Cele de tip „aegagrus” sunt nerăsucite, cu aspect de sabie, pe secțiune sunt planconvexe, datorită bombării feței orbitale și aplatizării celei sagitale. Muchiile frontale și nucale sunt bine exprimate, fie rotunjite (nr. 7, 9), fie ascuțite spre vârf (nr. 1—3), pereții sunt subțiri, cu șanțuri scurte și dese.

Coarnele de tip „prisca” prezintă următoarele variante:

a. pe secțiunea bazei plan-convexe, muchia frontală este tăioasă încă de la bază, pentru a trece în jumătatea distală într-un plan sagital (intern) urmând curba cornului. Muchia posterioară este slab exprimată, schițată spre vârf: în rest fețele capului trec una în alta fără o delimitare propriu-zisă. Textura capului este compactă, pereții groși cu perforații și șanțuri jgheab, tipice genului. Piesa nr. 6 este caracteristică;

b. secțiunea bazei este plan-convexă, cu fața sagitală aplatizată, cea orbitală bombată, marginea anterioară proeminentă, cea posterioară slab exprimată (nr. 4, 5, 8). Muchiile nucală și frontală sunt bine exprimate, tăioase, iar cea laterală este rotunjită. Dimensional, mediile celor două diametre ale bazei (48; 34,7 mm) nu diferă de cele calculate pentru ovinele din sudul Banatului (48,2; 30,2). În general, coarnele ovinelor sunt

de dimensiuni moderate, oarecum prea mari față de scheletul postcranian, care este gracil.

Sub raport dimensional, ovinele din arealul sitului de la Parța erau mici și gracile, cu înălțimi la greabăn oscilând între 53,3—58 cm; $M=56,1$ cm. Aceeași populație de oi mici este prezentă în neoliticul Olteniei¹⁵, Transilvaniei¹⁶, Moldovei¹⁷. În general, valorile obținute pe măsurările oaselor diferă de cele ale ovinelor din neoliticul grecesc¹⁸, fiind comune așezărilor de pe teritoriului sârbesc¹⁹ sau din Câmpia Panonică²⁰. Caprinele sunt mai robuste decât ovinele, pentru situl de la Parța neavând posibilități de estimări ale taliei.

Suinele domestice

Existența unei însemnate cantități de resturi maxilare, cu mult material provenind de la tineret a impus prelevarea unor date metrice suplimentare (mai ales pe dentiție). Continuându-se de fapt metodologia de lucru inițiată pentru acest sit de Al. Bolomey, am reușit să stabilim limite de variabilitate pentru specia domestică față de strămoșul său, mistrețul. Rezultatele noastre, corelate cu cele inițiate pe un alt eșantion de la Parța²¹ sau Gomolava (Serbia)²² au creat o bază de date de acest gen. Astfel, pentru lg. \times lt. Pd, valori de $20 \times 8,5$ mm sau $19,5 \times 9$ par să indice limita dintre populația domestică și mistreț.

Peste aceste date se plasează cele pentru puietul de mistreț. Deja valori de $21-24 \times 9-11$ mm indică mistrețul. Pentru lg. \times lt. M_1 , valori de $20 \times 12,5$ indică specia domestică. Pentru Câmpia Banatului lg. M_3 oscilează între 31,5—38,5 ($M=35,6$ mm); se poate spune că suinele din Câmpia Banatului posedau o dentiție mai robustă decât cele din sudul Banatului (Valea Dunării), apropiată dimensional de limitele inferioare ale femelelor de mistreț.

În privința taliei, pentru specia domestică s-au apreciat doar două valori: 57,2 și 71,6 cm.

Canidele

De la *Canis familiaris* provin 10 resturi, în mare parte fragmente maxilare. O porțiune de craniu cuprinzând regiunea nucală și bolta craniană prezintă un profil al frunții concav, un neuro-cranium relativ bine dezvoltat, o creastă sagitală și relieful occipitale bine exprimate. Datele metrice prelevate indică apartenența piesei la un individ de talie nu prea mare, cu următoarele date metrice: omoplat — lt. col. 22,5, lg. artic. 22,5; mandibulă M_1 20,5, P_2-P_4 32,5, lg. M_1 21, lg. jugală 62; 68. Cele două mandibule cu lungimea jugală 62 și 68 au permis calcularea lg. bazale Dahr; cele două valori 135,8 și 153,2 sunt caracteristice tipului „inter-medius“ și „palustris“, corespunzând unor indivizi de talie medie și mică.

Axa bazicranială	79
Lt. maximă craniu	47
Înălțime craniu	52,5
Lt. minimă craniu	33,5
Lt. la nivel orificiu auditiv	56,5

Lt. minimă între orbite	44,5
Ø maxim bula auditivă	18
Ø minim bula auditivă	14
Lg. maximă gaură occip.	13
Lt. maximă gaură occip.	16
Lt. maximă condili occip.	31
Lt. maximă procese para-occipit.	41
Lt. maximă occipital	57

Cervidele

Populația de cerb exploatată de comunitățile neo-eneolitice din Câmpia Banatului cuprindea exemplare masive, cu datele metrice superioare celor pentru populația din sudul Banatului. Un cerb la fel de masiv a fost exploatat în arealul așezărilor de la Luncavița (Dobrogea)²³, Iclod (Transilvania)²⁴ ori Gomolava vinčiană²⁵, fiind mai robust decât cel din arealul așezărilor de la Divostin²⁶, Opovo²⁷, Ljuljaci²⁸.

Aceeași situație se semnalează și pentru populația de căprior. Sub raport dimensional, populația din Câmpia Banatului cuprindea animale de talie mare, medie, mult mai robuste decât cele din Valea Dunării, probabil o expresie a unor condiții de mediu diferite. În ansamblu, populația de căprior din sud-vestul României nu era cu nimic mai grăcilă decât cea exploatată de comunitățile neolitice din sud-estul țării²⁹.

Suinele sălbatice

Sunt bogat reprezentate prin resturi în toate nivelele. Acestea provin în mare parte din scheletul postcefalic, resturile maxilare fiind mai puțin numeroase. Se constată un dimorfism sexual relativ bine exprimat, tradus prin diferențele marcate între limitele minime și maxime de variabilitate, predominând indivizii de talie mare.

Populația exploatată în Câmpia Banatului era ceva mai robustă decât cea din Valea Dunării, totuși diferențele existente sunt puțin discrepante³⁰. Talia mistrețului oscila între 89,5—108,2 cm, cu o medie de 98,3 cm ($n=26$), aceasta fiind asemănătoare celor înregistrate pentru așezările neolitice din sudul Banatului³¹.

Bourul

Prezintă un material semnificativ, fiind relativ numeros în nivelele târzii. În general, populația de bovine sălbatice exploatată în arealul așezării de la Parța era mai robustă decât cea din Valea Dunării, dimensional racordându-se celei din neoliticul Câmpiei Panonice³².

IV. Exploatarea speciilor de mamifere

Bovinele. De-a lungul locuirii de la Parța intervin modificări în gospodărirea acestui grup. În nivelul 7 a, ponderea maximă (53,8%) o înregistrează indivizi sacrificați până la 2 ani, stocul utilitar fiind de

15,30%. În nivelele 7 b—c ponderea grupelor de sacrificare este mai echilibrată (fig. 2). Deja în nivelele 6—5 apare vizibil o strategie de exploatare profilată pe menținerea stocului utilitar în proporție mai mare (70%), cu pondere mică a animalelor tinere și subadulte (fig. 3). Prin urmare, dacă în nivelele 7 a, 7 b—c exploatarea speciei viza în primul rând produsul carne, spre sfârșitul locuirii are loc o reorientare a utilizării sale în sensul obținerii altor produse decât carnea (lapte) sau forță de muncă și asigurarea unui fond reproducător. Probabil tăierile intense înainte de atingerea maturității corporale fără a se da prea multă atenție asigurării unui fond reproducător suficient, va fi dus la o diminuare numerică a stocurilor, reflectată în eșantion printr-un procent descrescător de oase (în nivelele târzii). Doar o schimbare în strategia de gospodărire a speciei (ce pare să se producă la nivelele 7 b—c/6) putea să asigure o menținere a densității speciei în timp.

Ovicaprinele. Strategia de gospodărire a rumegătoarelor mici rămâne neschimbată de-a lungul locuirii neo-eneolitice, reflectată în procentajele relativ constante de resturi pe nivele. În situația de ansamblu, între 0—1 an se sacrifică un procent de 26,6%, între 2—3 ani 20% și 22,2% peste 3,5 ani. În acest caz se urmărea în egală măsură utilizarea grupului pentru lapte, carne, piei, asigurându-se un stoc reproducător suficient menținerii constante a efectivului (fig. 4-5).

Suinele domestice. Pentru acest grup se constată menținerea aceleiași modalități de exploatare pe tot parcursul locuirii: un procent de 80—90% sunt animale sacrificate până la 2 ani, procentul de reproducători fiind redus: 20% în nivelele 7, scăzând la 10% în nivelele 6—5.

Tăierile masive în rândul tineretului și subadultilor, corelate cu o creșterea a procentului de suine în nivelele târzii ale sitului ar putea proba eventualele domesticiri locale pe baza fondului de suine sălbatice (cu densitate mare în areal). Aceasta ar furniza o explicație posibilă pentru menținerea unei cote sporite de porcine în măsura existenței unei exploatare masive a tineretului și subadultilor. Pe de altă parte, trebuie avut în vedere faptul că, doar condiții prielnice vor fi putut menține populația la un nivel numeric crescut, în cazul unui stoc reproductiv de doar 10—12% (fig. 6—7)

Pentru speciile vânată predomină indivizii maturi, excepție face cerbul pentru care s-a semnalat existența unei proporții semnificative de tineret și subadulti (46%).

V. Dinamica speciilor pe nivele

Raportul mamifere domestice: sălbatice este același în nivelul 7 a (52,3 : 47,7%) cu cel din nivelele 7 b—c, de maximă înflorire a așezării (51,4 : 48,6%). În nivelul 6 se constată un început de declin în ponderea speciilor domestice (44,6 : 55,5%), urmat de o revigorare a exploatarei mamiferelor domestice în nivelul 5 (51,1 : 48,9%).

Un declin marcat al gospodăririi mamiferelor domestice este constatat în nivelul Tiszapolgár, exprimat printr-un raport de 35,7 : 64,2% în favoarea vânatului. Chiar dacă aceste procente sunt ușor exagerate (luăm

în discuție un eșantion ce nu depășește 500 piese) ele exprimă tendințele economiei animaliere în eneolitic, așa cum au fost precizate cu ocazia analizei primului eșantion de faună de la Parța.

Având în vedere graficele de frecvență pentru principalele specii de mamifere (fig. 1) se poate evidenția dinamica faunei și evoluția internă a economiei comunităților neolitice din Câmpia Banatului, la nivel de Vinča B₁—B₂/C.

Bovinele reprezintă grupul cu pondere majoritară în alimentația comunităților neo-eneolitice din Câmpia Banatului. În perioada ante-sanctuar înregistrează o frecvență de 20%, care va crește la 23,5% în perioada contemporană lui. Procentajul va scădea puternic în nivelele 5 (post-sanctuar) la 16—15%. În nivelul Tiszapolgár va scădea și mai mult, la 10%.

Dacă rata bovinelor domestice cunoaște fluctuații în sens descendent, cea a bourului manifestă o tendință ascendentă. În nivelul 7a frecvența sa atinge 4,5%, ea va crește la 13,3% în nivelul 5. Pe graficul 1, ponderea vitei și a bourului sunt cumulate, în dreapta liniei întrerupte este procentajul bourului. Am considerat oportună cumularea procentajelor, întrucât populațiile preistorice sunt populații mixte (vită/bour/metiși).

Grupul suinelor (porc/mistreț) este supus și el unor fluctuații importante. În ansamblu, acest grup excede ca frecvență bovinele; procentele lor oscilează între 33,7% în nivelul 7 a, crescând sințitor până la 35,5% în nivelul 5. În perioada de maximă înflorire a așezării se înregistrează o scădere a procentajului (25,6%), compensată fiind de o creștere a ratei taurinelor.

În cadrul suinelor, frecvențele porcului domestic cresc progresiv de la 15,3% în nivelul 7a la 20% în nivelul 5; excepție face nivelul 7 b—c cu o pondere de 11,7%.

Cerbul înregistrează o frecvență oscilatorie, în ansamblul său, ponderea nu depășește 11—12%, cu un maximum în nivelele 7 b—c (17,6%). În nivelul 5 ponderea sa reprezintă 6,6%. Dacă în mare, curba cerbului manifestă oscilație în sens descendent, cea a căpriorului înregistrează un curs ascendent, de la 7% la începutul locuirii până la 11% în nivelul 5. Aceste oscilații se corelează probabil cu defrișările importante ce vor fi avut loc de-a lungul locuirii, așa cum o certifică datele arheologice, în sensul utilizării unei cantități importante de lemn pentru construcțiile din așezare³³. Pe aceleași coordonate se înscrie și creșterea semnificativă a procentelor bourului și căpriorului.

Comparația cu rezultatele primului eșantion de la Parța scoate în evidență aceleași tendințe de modificare a faunei de-a lungul locuirii; declinul ratei bovinelor și cerbului, creșterea ratei suinelor, căpriorului, bourului, stabilizarea curbei ovicaprinelor. Deși există unele diferențe cifrice între eșantionul nostru și cel anterior, trăsăturile generale se mențin, rezultatele obținute confirmându-se reciproc.

Cert este că datele paleofaunistice de până acum sugerează modificări ce vor surveni în economia animalieră între nivelele 6/5 concretizate în decăderea gospodăririi taurinelor și a reprofilării alimentare pe creșterea porcinelor. În planul vânătorii vor fi înlocuite mamiferele ce

reclamau cerințele unui biotop bine împădurit cu cele din zonă deschisă și lizieră de pădure (căpriorul, bourul).

Am insistat mai puțin pe rezultatele furnizate de nivelele Tisza-polgár având în vedere eșantionul redus ce poate genera anomalii procentuale. Am reținut doar tendințele generale ale evoluției spectrului faunistic (scăderea ratei bovinelor, creșterea celei a suinelor, vânatoarea intensă), ce au fost confirmate și de alte studii³⁴.

O paralelă între spectrele faunistice de la Parța și cel de la Foeni³⁵ (tabel 11) scoate în evidență câteva elemente comune, datorate plasării

Tabel 11

Comparații între spectrele faunistice ale unor așezări neolitice din Banat (NMI)

	Parța niv. 7—5	Parța niv. 5	Foeni	Liubcova- Ornița IV—III	Liubcova- Ornița II—I
Bovine (vită/bour)	26,6%	28,8%	43,7%	33,5%	31,7%
Porc	14,6	20	10,9	6,4	8,5
Ovicaprine	14,3	13,3	9,5	12,8	13,4
Cerb	13,6	15,5	16,4	21,2	20,7
Mistreț	16,8	6,6	8,2	8,9	12,1
Căprior	9,5	11,1	5,4	3,2	4,8
Alte specii	3,9	17,7	4,1	15,3	8,5

ambelor situri în condiții biogeografice identice. Acestea se concretizează în exploatarea unei faune sălbatice puțin variate ca număr de specii, în schimb, speciile vâinate dețin o pondere însemnată oscilând între 40% la Foeni și 50% la Parța; speciile cu procentaj mare în cadrul vânătorii sunt cerbul (16,4%) și mistrețul (8,2%) la Foeni și mistrețul (15,5%), căpriorul (11,1%), cerbul (6,6%) la Parța (nivel 5). În privința creșterii animalelor există diferențe semnificative între economiile celor două situri. Astfel, la Foeni bovinele sunt majoritare în alimentație (43,7%) față de Parța (indiferent de nivel), urmate de porcine; ovicaprine cu pondere sub 10%. Dimpotrivă, la Parța, deși bovinele sunt majoritare, suinele și ovicaprinele au pondere semnificative în alimentație. Mai mult, în nivelul 5 (mai apropiat cronologic de Foeni), suinele domestice tind să-și mărească procentajul, ajungând la 20%.

Aceleași tendințe ale faunei din Câmpia Banatului, bine ilustrate de fauna de la Parța, s-au evidențiat și cu ocazia prezentării evoluției faunei de-a lungul locuirii de la Liubcova-Ornița; ele se concretizează în descreșteri ale ratei bovinelor (nu așa de drastică) vis-à-vis de Parța, creșterea sensibilă a ratei porcinelor, menținerea constantă a frecvenței ovicaprinelor și, în general, o pondere mare a vânatului.

Cantitatea de carne (fig. 1) furnizată de bovine (inclusiv bour) crește de-a lungul locuirii, de la o pondere de 45% în nivelul 7 a la 61,6% în nivelul 5. Acest paradox (bovinele scad ca frecvență a NMI înspre fazele 6—5) se explică în primul rând prin sporirea frecvenței bourului, animal cu talie specifică mare. Cantitatea de carne furnizată de suine reprezintă cca 1/3 din totalul estimat. Cota furnizată de cervide (cerb + căprior) este în medie de 10—15%, cu excepția nivelului 6 unde repre-

zintă doar 6%. Ovicaprinele au o contribuție redusă, 3—4%. Pentru nivelele Tiszapolgár, bovinele, suinele și restul speciilor (cerb, căprior, urs) participau în mod egal (cu câte o treime) la asigurarea necesarului de carne.

Din categoria „alte specii“, doar ursul pare să aibă o oarecare importanță în alimentația carnată, mai ales în nivelele Tiszapolgár (16,30%).

Deși cele trei așezări neolitice din Banat amintite în material: Parța, Liubcova-Ornița, Foeni, nu dispuneau de condiții identice ale mediului ambiant au ca trăsătură comună a economiei alimentare exploatarea bovinelor și o vânătoare intensă. Evident, particularitățile regionale și locale se reflectă și la nivel de spectre faunistice, așa cum au fost cele anterior menționate. Modificările ce intervin la finele locuirii neolitice (sesizabile în nivelul de locuire Tiszapolgár) este necesar să fie urmărite în continuare, pe măsura acumulării unor eşantioane noi, mult mai consistente. Până în prezent oasele din acest nivel (inclusiv cele analizate anterior) însumează abia 500 fragmente.

NOTE

- 1 Al. Bolomey, *SCIVA*, 39, 1988, 3, p. 207—221.
- 2 Gh. Lazarovici, *Cultura Vinča în România*, Timișoara, 1991, p. 50.
- 3 Gh. Lazarovici, colectiv, *Banatica*, VIII, 1985, p. 34.
- 4 *idem*, p. 41.
- 5 S. Bökönyi, *Cumania*, I, *Arheologia*, 1972, p. 25.
- 6 *Ibidem*.
- 7 Al. Bolomey, *SCIVA*, 39, 1988, 3, p. 214.
- 8 Al. Bolomey, *Materiale și Cercetări Arheologice*, 1980, p. 104; S. Haimovici, *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, *Bibliotheca Archaeologica Iassensis*, Iași, 1987, p. 162.
- 9 S. Haimovici, V. Man, *SCIVA*, 37, 1986, 4, p. 335.
- 10 G. El Susi, *ActaMN*, I/1, 26—30, 1989—1993, p. 190.
- 11 S. Bökönyi, *Vinča and Its World*, Beograd, 1990, p. 51.
- 12 A. I. Clason, *Vojvodanskih Muzeja*, 25, Novi Sad, 1979, p. 91—196.
- 13 Al. Bolomey, *SCIVA*, 39, 1988, 3, p. 214.
- 14 S. Bökönyi, *Domestikationsforschung und Geschichte der Haustiere*, 1973, Budapest, p. 74.
- 15 Al. Bolomey, *Oltenia. Studii și comunicări*, 1, Craiova, 1980, p. 18; *idem*, *Cercetări Arheologice*, 8, 1986, p. 146.
- 16 Material inedit de la Gura Baciului, pe care-l avem în studiu.
- 17 O. Necrasov, M. Bulai-Stirbu, *Acta Moldaviae Meridionalis*, II, Vaslui, 1980, p. 29.
- 18 S. Bökönyi, în M. Gimbutas, *Achilleion. A Neolithic Settlement in Thessaly, Greece, 6400—5600 BC*, *Monumenta Archaeologica*, 14, Los Angeles, 1989, p. 320.
- 19 S. Bökönyi, *Acta Archaeologica Hungarica*, 36, Budapest, 1984, p. 34; *Idem*, *Balcanica*, XXIII, 1992, p. 80.
- 20 S. Bökönyi, *Acta Archaeologica Hungarica*, 33, Budapest, 1981, p. 26.
- 21 Al. Bolomey, *SCIVA*, 39, 1988, 3, p. 212.
- 22 S. T. Clason, *op. cit.*
- 23 S. Haimovici, G. Gheorghiu, *Lucrările stațiunii de cercetări marine Agigea*, III, 1969, p. 87.
- 24 G. El Susi, *ActaMN*, I/1, 26—30, 1989—1993, p. 191.
- 25 A. T. Clason, *op. cit.*, p. 83—88.
- 26 S. Bökönyi, în A. McPherron, D. Srejović, *Divostin and the Neolithic of Central Serbia*, 10, University of Pittsburg, 1988, p. 419—446.

27 J. H. Greenfield, *The Palaeoeconomy of the Central Balkans (Serbia). A Zooarcheological Perspective on the Late Neolithic and Bronze Age (4500–1000 BC)*, BAR, ISS, 304 (ii), Oxford, 1986, p. 372.

28 *Ibidem*, p. 134.

29 O. Necrasov, S. Haimovici, *Annales Scientifiques de l'Université Al. I. Cuza Jassy*, T XI, S II, f. 1, Iași 1963, p. 136.

30 Al. Bolomey, *SCIVA*, 39, 1988, 3, p. 215.

31 G. El Susi, *Banatica*, 11, 1991, p. 12; *Idem*, *Banatica*, 12, 1993, p. 56.

32 S. Bökönyi, *Cumania*, I, *Arheologia*, 1972, p. 37.

33 Gh. Lazarovici, collectif, *Banatica*, VIII, 1985, p. 7–46.

34 Vezi supranotele.

35 O altă așezare neolitică din Câmpia Banatului, cu materialul faunistic în curs de publicare.

L'ÉCONOMIE ANIMALIÈRE DES COMMUNAUTÉS NÉO-ÉNÉOLITHIQUES DE PARȚA (DEP. TIMIȘ)

(Résumé)

L'échantillon faunique prélevé et analysé cumule autour de 7000 restes osseux et appartient aux niveaux 7–5 de la Culture de Banat et au niveau 4 de la Culture Tiszapolgár. 5000 fragments ont une attribution certaine à diverses animaux, tab. 1, 2. Suivant le rapport espèces domestiques/sauvages on constate une relative stabilité de celui-ci tout le long du néolithique (niv. 7–5), en oscillant autour de 49,6%.

En ce qui concerne les mammifères domestiques, le pourcentage majeur est détenu par les bovins, avec une tendance d'épaisseur vers les niveaux tardifs du logement: niveau 7a — 20%; niveau 5—15,5%. En échange, les porcins enregistrent une fluctuation en sens ascendant, de 15,3% dans le niveau 7a à 20% dans le niveau 5. Seulement le groupement des ovicaprins gardent des fréquences semblables, 13–16%.

Parmi les mammifères chassés, le cerf représente un pourcentage majeur au commencement de l'habitation (12,3%), se diminuant vers le fin, à 6,6%. Cette oscillation peut se corréler probablement avec la réduction des surfaces boisées, conséquence d'un important, certifié par les données archéologiques, vers le fin du site. Aux mêmes données s'inscrivent les oscillations ascendantes du pourcentage du chevreuil (de 6 à 11,8%) et de l'aurochs (de 4,6 à 13,3%).

Les informations fauniques dont on dispose indiquent avec certitude des changements qui suivront dans l'économie alimentaire du site entre les niveaux 6/5, en sens de la décadence de l'élevage du bétail et au reprofilage de celle-ci vers les porcins.

Les données en concernant la taille et conformation corporelle sont renfermées dans les tableaux nr. 3; 4; 5 pour les bovins, nr. 7; 8; 9 pour les ovicaprins, nr. 6 pour les suide et nr. 10 pour les cervides.

LISTE DE FIGURES

Fig. 1. Les fréquences des espèces (comme NMI) et la quantité de la viande fournie par chacun à travers les niveaux de l'habitation du site de Parța.

Fig. 2. La distribution des bovins par l'âge du sacrifice dans les niveaux 7a–6.

Fig. 3. La distribution des bovins par l'âge du sacrifice dans les niveaux 5; 4.

Fig. 4. La distribution des ovicaprins par l'âge du sacrifice dans les niveaux 7a–6.

Fig. 5. La distribution des ovicaprins par l'âge du sacrifice dans les niveaux 5; 4.

Fig. 6. La distribution des porcins par l'âge du sacrifice dans les niveaux 7a–6.

Fig. 7. La distribution des porcins par l'âge du sacrifice dans les niveaux 5; 4.

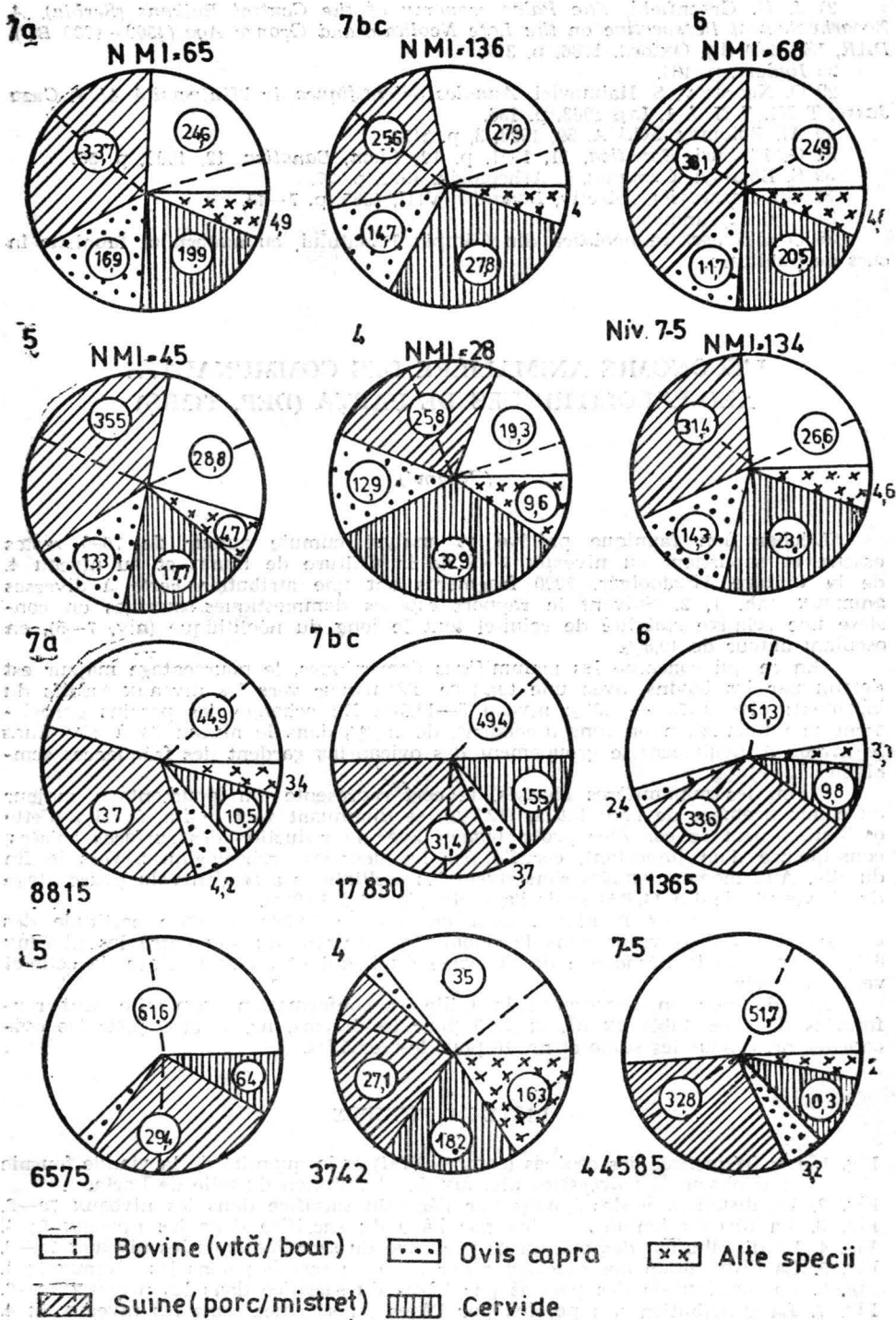

Fig. 1. Frecvențele speciilor (ca NMI) și cantitatea de carne furnizată de fiecare, de-a lungul nivelelor de locuire din tellul de la Parța.

PARTA - BOVINE

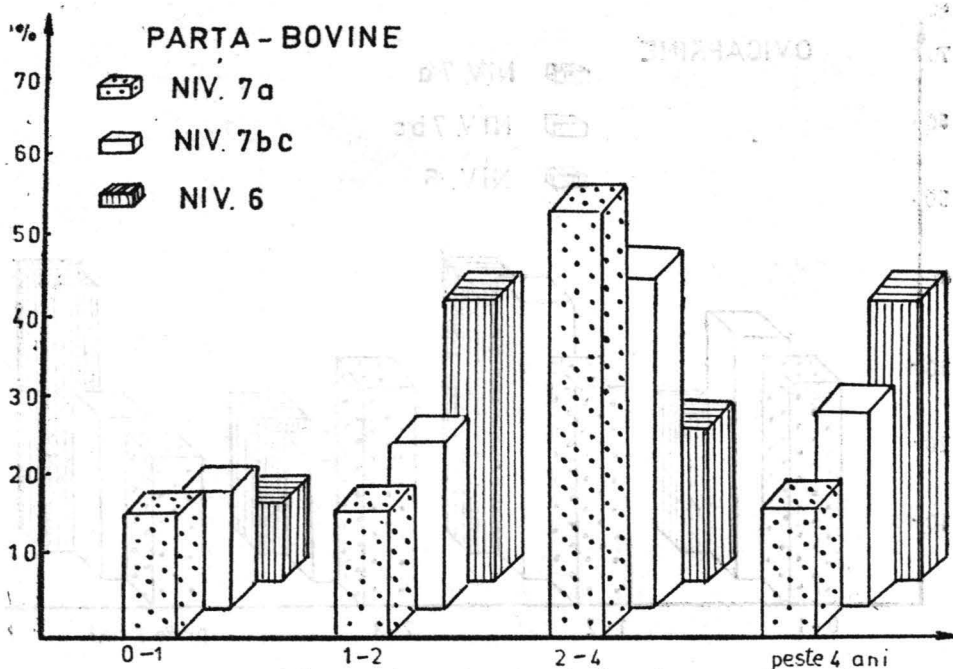
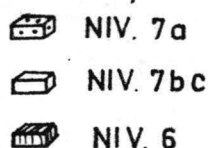

Fig. 2. Distribuția bovinelor pe grupe de vârstă în nivelele 7a-6.

BOVINE PARTA

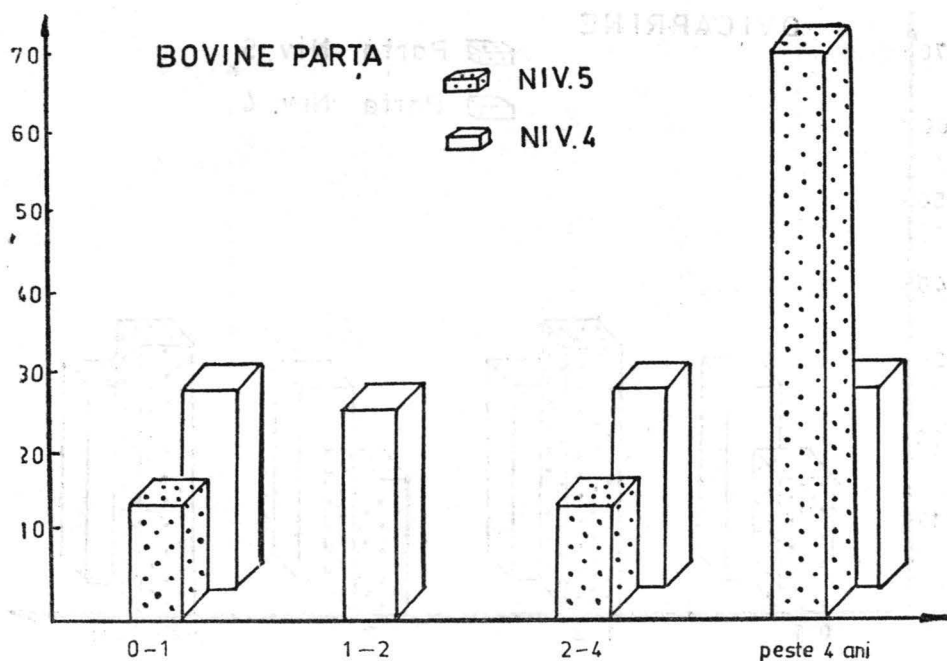
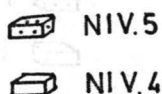

Fig. 3. Distribuția bovinelor pe vârste de sacrificiu în nivelele 5; 4.

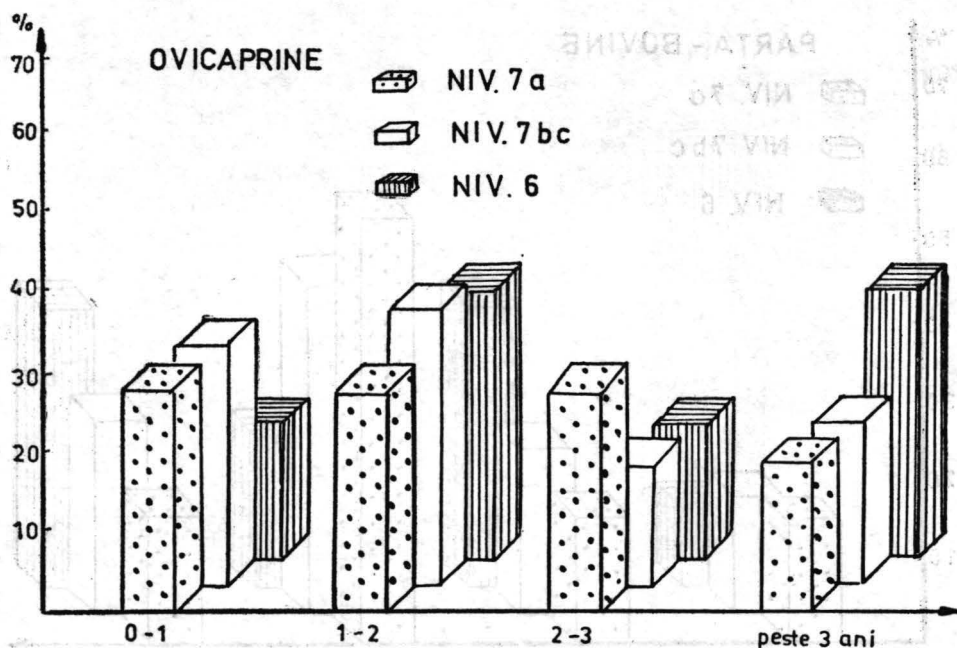

Fig. 4. Distribuția ovicaprinelor pe vârste de sacrificiu în nivelele 7a—6.

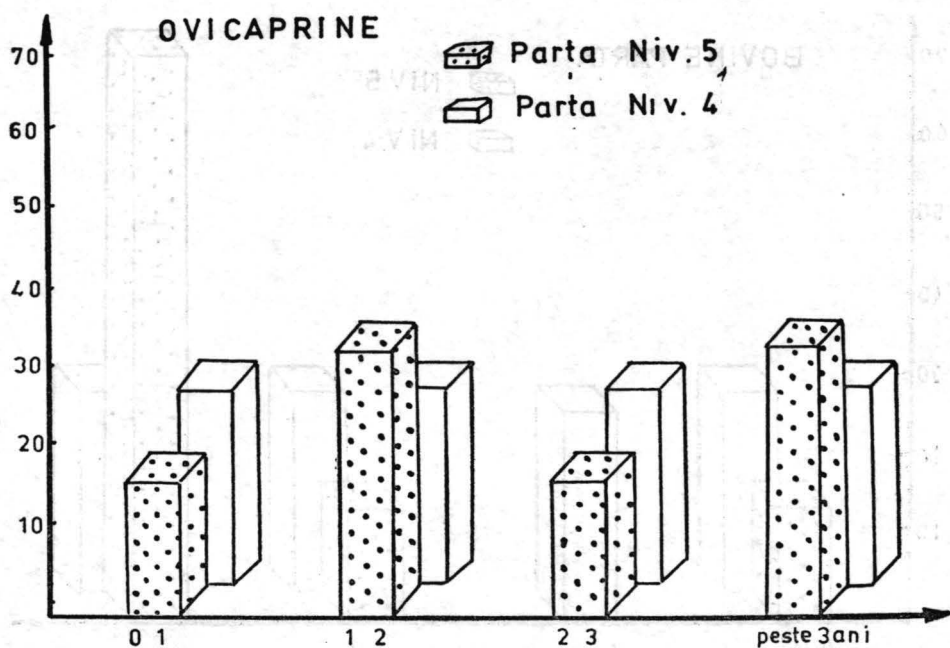

Fig. 5. Distribuția ovicaprinelor pe vârste de sacrificiu în nivelele 5; 4.

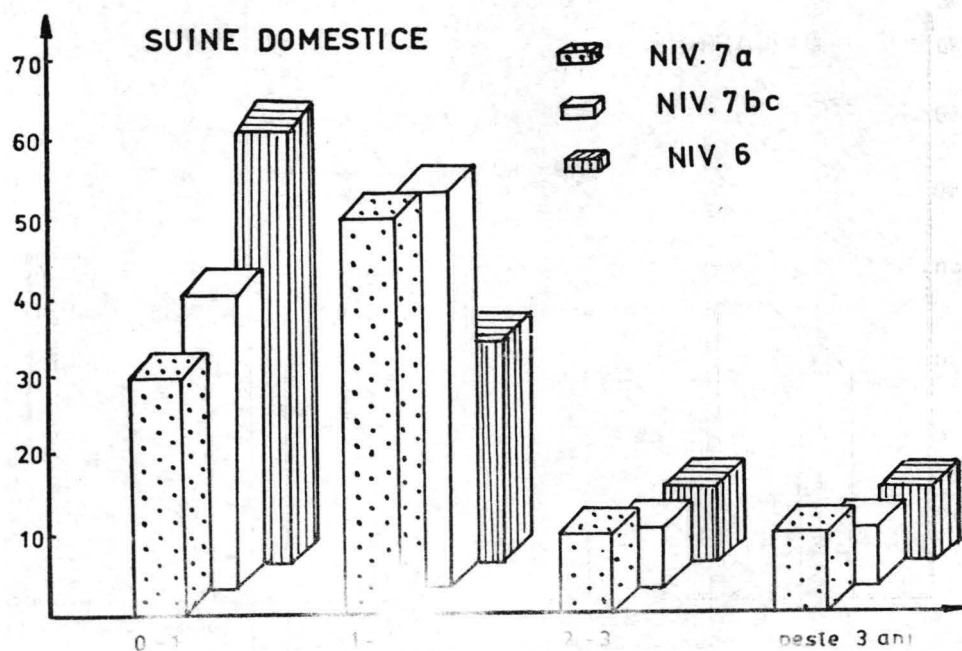

Fig. 6. Distribuția suinelor pe vârste de sacrificiu în nivelele 7a—6.

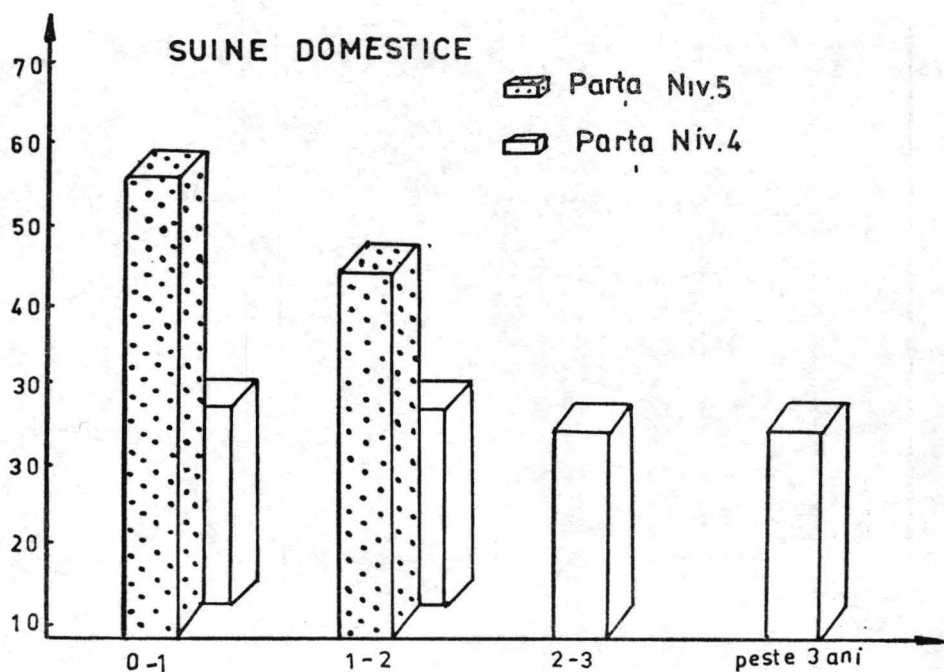

Fig. 7. Distribuția suinelor pe vârste de sacrificiu în nivelele 5; 4.